

25.1.2019

Dnro: 33/D.a.2/2019

Liikenne- ja viestintäministeriö
kirjaamo@lvm.fi

Asia: Saamelaiskäräjien muistio Jäämeren rata -hankkeen selvitystä laatineiden alatyöryhmien ja työryhmän loppuraporttien sisällöstä ja hankkeen jatkotoimenpiteistä

Viite: Saamelaiskäräjälain 9 §:n mukainen neuvottelu 25.1.2019

1. Saamelaiskäräjien huomiot Vaikutukset luontoon ja alkuperäiskansaan -alatyöryhmän raportista

Saamelaiskäräjät toteaa aluksi, että sekä perustuslain 17.3 § että kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) 27 artikla pitää sisällään saamelaiskulttuurin heikentämiskiellon. KP-sopimuksen 27 artiklan mukaan valtioissa, joissa on kansallisia, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöjä, vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään. Lisäksi KP-sopimuksen ja TSS-sopimuksen 1 artiklan mukaan kaikilla kansoilla on itsemääräämisoikeus. Tämän oikeuden nojalla ne määräävät vapaasti poliittisen asennoitumisensa ja pyrkivät vapaasti taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten olojensa kehittämiseen. Kansat voivat vapaasti omiin tarkoituksiinsa käyttää luonnonrikkauksiaan ja -varojaan, mikäli se ei vahingoita yhteisen edun periaatteeseen perustuvan kansainvälisen taloudellisen yhteistyön ja kansainvälisen oikeuden velvoituksia. Missään tapauksessa ei kansalta voida riistää sen omia ehtoja. Kaikkien tämän yleissopimuksen sopimusvaltioiden, mukaan lukien ne valtiot, jotka ovat vastuussa itsemääräämisoikeutta vailla olevien alueiden ja huoltohallintoalueiden hallinnosta, tulee edistää kansojen itsemääräämisoikeuden toteuttamista ja kunnioittaa tätä oikeutta Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan määräysten mukaisesti.¹

Koska toteutuessaan ratahanke aiheuttaisi huomattavaa haittaa saamelaiskulttuurille tuhoten muun muassa poronhoidon harjoittamisedellytykset radan vaikutusalueella, estää saamelaiskulttuurin heikentämiskiello käytännössä hankkeen toteuttamisen. Lisäksi Saamelaiskäräjät huomauttaa, että ratahankkeen negatiiviset vaikutukset eivät rajoitu ainoastaan radan rakentamisalueelle, vaan ne koskettavat eri tavoin, esimerkiksi kieleen ja kulttuurimaisemaan liittyvien vaikutusten kautta, koko saamelaisyhteisöä.

FPIC-periaate (*free, prior and informed consent*), vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen periaate, on oleellinen käsillä olevassa asiassa saamelaisten osallisuuden kannalta. Ihmisoikeus-sopimuksia valvovat toimielimet ovat ilmaisseet, että tapauksissa, joissa toimenpiteet aiheuttavat merkittävää ja laaja-alaista haitallista vaikutusta alkuperäiskansojen kulttuurille ja perinteiselle maankäytölle, pelkkä konsultaatio ei riitä, vaan alkuperäiskansalta on saatava suostumus toimenpiteeseen. Neuvotteluilla alkuperäiskansojen kanssa on pyrittävä saamaan heiltä etukäteinen (ennen päätösten ja ratkaisevien tai peruuttamattomien toimien tekemistä), vapaa (ei pakotettu tai kiristetty) ja riittä-

¹ Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (8/1976) ja taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (6/1976).

25.1.2019

Dnro: 33/D.a.2/2019

vään informaatioon (todenmukainen kuvaus koko hankkeesta ja sen mahdollisista vaikutuksista) perustuva suostumus suunnitelluille toimenpiteille. Saamelaiskäräjät huomauttaa, että ratahankkeelle ei ole saatu saamelaisyhteisöltä FPIC-periaatteen mukaista ennakkosuostumusta.

Saamelaiskulttuuriin kohdistuvien vaikutusten arvioinnin käytännön toteuttamisen menettelytavoista on Saamelaiskäräjät jo aiemmin todennut, että ennen työn aloittamista näistä on sovittava mm. saamelaiskäräjälain 9 §:n sekä poronhoitolain 53 §:n ja 2.2 §:n edellyttämässä neuvotteluissa.

1.1. Yleiset huomiot alatyöryhmän tehtävänannosta ja tuotetun raportin sisällöstä

Raportissa on sivuttu poronhoidon merkitystä saamelaiskulttuurille ja radan vaikutuksia poronhoitoon, mutta muut saamelaisten perinteiset elinkeinot on jätetty raportissa käsittelemättä. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan luvun 3 otsikko “Alkuperäiskansa ja poronhoito” on liian suppea, eikä se riittävällä tavalla huomioi sitä, että toteutuessaan radalla olisi vaikutuksia kaikkiin saamelaisten perinteisiin elinkeinoihin – poronhoitoon, kalastukseen, metsästykseseen, keräilyyn sekä saamelaiseen käsityöhön niiden uudenaikaisine harjoittamisen muotoineen. Saamelainen poronhoito perustuu laajoihin ja yhtenäisiin laidunalueisiin ja siten ratahankkeella tulisi olemaan erityisen suuret vaikutukset poronhoidolle. Vaikutuksia aiheutuu kuitenkin myös vesistövaikutusten kautta saamelaisten oikeudelle harjoittaa perinteisenä elinkeinonaan kalastusta. Niin ikään rata muuttaisi riistaeläinten elinympäristöä ja vaikuttaisi metsästyksen harjoittamiseen. Tulisi myös selvittää, jäisikö ratalinjan alle saamelaisten perinteisiä ravintokasvien ja saamen käsityöhön käytettävän materiaalin keräilypaikkoja. Jäämeren radan rakentamisaikaan liittyy paljon avoimia kysymyksiä.

Rata tulisi muuttamaan saamelaisten kotiseutualueen maisemaa ja maankäyttöä tavalla, joka suoraan koskisi ja jo nyt koskee saamelaisia kulttuuriperintöyhteisönä. Saamelaisten kotiseutualueella on vasta toteutettu Nellimin tien kunnostusprojekti, jossa osa Kaitavaaraa louhittiin pois tien rakentamiseksi ja rakennusmateriaaliksi. Kaitavaaran osan poistaminen vaikutti alueen maisemaan merkittävällä tavalla. Jäämeren rata tulisi aiheuttamaan moninkertaisen määrän maanmuokkausta Nellimin tien kunnostukseen verrattuna ja näin ollen hankkeen vaikutukset saamelaisten kotiseutualueen maisemaan tulisivat olemaan erittäin laajat. Saamelaisten kannalta merkittävä kysymys on myös se, mistä ja miten satojen kilometrien pituiseen rautatiehen saadaan tarvittavat maa-ainekset ja mihin mahdolliset ylimääräiset maa-ainekset rakentamisen yhteydessä kuljetetaan.

Saamelaiskäräjät nostaa esille sen, että Jäämeren radan olisi tarkoitus olla sähkörata, joten kysymyksiä herättää myös se, missä ja miten tarvittava sähkö tuotetaan ja jouduttaisiinko rataa varten rakentamaan kokonaan uusi sähkölinja. Radan tarvitsemasta sähköstä infraan ei ole tietoa saatavilla. Saamelaiskäräjät huomauttaa myös, että saamelaisten kotiseutualueella sijaitsee kansallisesti ja globaalistikin merkittäviä pinta- ja pohjavesivarantoja, joille ratahanke voi aiheuttaa pilaantumisvaaran.

Jäämeren rataa perustellaan sen ilmastoystävällisyydellä, vaikka todellisuudessa kyseessä on teollisuusrata, joka lisäksi varrellaan muun muassa kaivosteollisuutta ja metsien hakkuita kiihdyttäen näin ilmastonmuutosta. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan ratahanke ilmastonmuutosta kiihdyttävine oheisseurauksineen aiheuttaisi saamelaiskulttuurille niin merkittävää haittaa, että saamelaiselinkeinojen, esimerkiksi saamelaisen poronhoidon, harjoittamisedellytykset radan vaikutusalueella tuhoutuisivat.

25.1.2019

Dnro: 33/D.a.2/2019

Lisäksi Saamelaiskäräjät huomauttaa, että kuten Saamelaiskäräjien, Kolttien kyläkokouksen ja Saamelaispaliskunnat ry:n edustajien liikenne- ja viestintäministeriölle sekä Lapin ELY-keskukselle 9.10.2018 toimittamasta kannanotosta alatyöryhmän tehtävänantoon liittyen käy ilmi, tehtävänannossa on ollut epäselvyyksiä jo ennen ensimmäistä kokousta: kokousmateriaaleja ei toimitettu edustajille sovitulla kielellä, eikä alatyöryhmän tehtävänannosta neuvoteltu saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisesti Saamelaiskäräjien kanssa. Näin ollen Saamelaiskäräjien ja Kolttien kyläkokouksen edustajilla ei ollut ennen ensimmäistä kokousta mahdollisuutta perehtyä materiaaleihin omilla kielillään, eikä edustajilla myöskään ollut ensimmäiseen kokoukseen osallistuttaessa tietoa alatyöryhmän tehtävästä ja tavoitteesta. Englanninkielisistä materiaaleista pystyi saamaan sellaisen kuvan, että alatyöryhmän tarkoituksena on toteuttaa Jäämeren radan vaikutusten arviointi luontoon ja alkuperäiskansaan, vaikka tarkoitus oli ainoastaan perehtyä lainsäädäntöön ja prosesseihin, jotka vaikutusten arvioinnissa tulee ottaa huomioon. Edellä mainituista syistä johtuen Saamelaiskäräjät katsoo, ettei Vaikutukset luontoon ja alkuperäiskansaan -alatyöryhmän työn aloitus sujunut hyviä kokouskäytänteitä ja hyvän hallinnonperiaatetta noudattaen.

1.2. Saamelaiskäräjien esitykset Vaikutukset luontoon ja alkuperäiskansaan -alatyöryhmän raportin sisältöön

- Saamelaiskäräjät esittää, että kappaleen 3 otsikko (s. 10) "Alkuperäiskansa ja poronhoito" muutetaan muotoon *Saamelaiset ja saamelaisten perinteiset elinkeinot*,
- Saamelaiskäräjät esittää, että sivulla 10 oleva kappale 3.1 muotoillaan seuraavasti:

Saamelaisten oikeus omaan kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen on turvattu Suomen perustuslaissa (731/1999). Perustuslain 17 §:n 3 momentin tarkoittamana saamelaiskulttuurina pidetään vakiintuneen käytännön mukaan muun muassa saamelaisten perinteisiä elinkeinoja – poronhoitoa, kalastusta, metsästystä, keräilyä ja saamelaista käsityötä, sekä näiden nykyaikaisia harjoittamismuotoja.² Perustuslain 121 §:n mukaan saamelaisilla on saamelaisten kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään. Saamelaisten kotiseutualue kattaa saamelaiskäräjälain 4 §:n mukaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kuntien alueet sekä Sodankylän kunnassa sijaitsevan Lapin paliskunnan alueen. Kolttakulttuurin ylläpitämistä ja kehittämistä turvaa kolttalaki (253/1995). Saamelaisten kotiseutualueella on aluetta koskevien erityispiirteiden lisäksi otettava huomioon saamen kielilain (1086/2003) mukainen oikeus saamen kielen käyttöön.

Jäämeren radalla olisi toteutuessaan eriasteisia negatiivisia vaikutuksia saamelaiseen kulttuuriin, kuten perinteisten saamelaiselinkeinoihin sekä niiden harjoittamisedellytyksiin. Ratahanke vaikuttaisi ensinnäkin saamelaiseen poronhoitoon, joka pohjautuu laajoihin ja yhteinäisiin laidunalueisiin. Lisäksi radan rakentaminen vaikuttaisi poronhoidon kannalta välttämättömiin rakenteisiin. Rata halkaisisi osan paliskunnista kahtia ja pirstoisi välttämättömiä laidunalueita. Rata ja siihen liittyvät valmistelevat työt sekä rakennelmat häiritsisivät porojen laidunrauhaa jo rakennusvaiheessa.

Poronhoito on yksi saamelaisen kulttuurin kulmakivistä. Poronhoidon harjoittamisoikeus turvataan poronhoitolain (848/1990) 3 §. Poronhoitolain 2 § määrittelee poronhoitoalueen ja erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettun alueen, jolla olevaa maata ei saa käyttää sillä tavoin, että siitä aiheutuu huomattavaa haittaa poronhoidolle. Poronhoitolain 53 §:n mukaan

25.1.2019

Dnro: 33/D.a.2/2019

suunnitellessaan valtion maita koskevia, poronhoidon harjoittamiseen olennaisesti vaikuttavia toimenpiteitä valtion viranomaisten on neuvoteltava asianomaisen paliskunnan edustajien kanssa.

Saamelaisen poronhoidon lisäksi ratakankkeella olisi toteutuessaan vaikutuksia myös vesistövaikutusten kautta saamelaisten oikeudelle harjoittaa perinteisenä elinkeinonaan kalastusta. Niin ikään rata muuttaisi riistan elinolosuhteita ja vaikuttaisi metsästyksen harjoittamiseen. Tulisi myös selvittää, jäisikö radan alle saamelaisten perinteisiä ravintokasvien ja saamen käsityöhön käytettävän materiaalin keräilypaikkoja.

Koska saamelaisten asema alkuperäiskansana sekä poronhoidon toimintaedellytykset turvataan useissa laeissa, on ratakankkeen vaikutukset arvioitava sekä alkuperäiskansan että poronhoidon näkökulmasta yhteistyössä Saamelaiskäräjien, Kolttien kyläkokouksen ja paliskuntien kanssa.

Paliskunnat ovat Lapin maakuntakaavan 2040 yhteydessä vaatineet tehtäväksi kumulatiivista vaikutustenarviointia todeten seuraavaa: Paliskunnat pitävät erityisen tärkeänä laatia paliskuntakohtainen, kattava ja kokonaisvaltainen arvio kaavaratkaisujen kumulatiivisista vaikutuksista poronhoitoon ja sen harjoittamisen edellytyksiin. Tällöin myös muun maankäytön vaikutus on otettava huomioon arvioissa.

- Saamelaiskäräjät esittää, että sivulle 17 kappaleeseen 4.1.9 Muutamia lisäselvityksiä vaativia asioita, tehdään seuraavat lisäykset:
 - *Selvitetään hankkeen mahdolliset vaikutukset saamelaisten sosiaalisiin, terveydellisiin ja psykososiaalisiin oloihin sekä saamelaisnuorten tulevaisuuteen,*
 - *Selvitetään yksityiskohtaisesti, millaisia vaikutuksia hankkeella olisi vesistöjen tilaan ja sitä kautta saamelaiselle kalastusperinteelle,*
 - *Selvitetään, millaisia vaikutuksia hankkeella olisi riistan elinolosuhteille ja metsästykselle,*
 - *Selvitetään, jäisikö radan alle saamelaisten perinteisiä ravintokasvien tai saamen käsityömateriaalien keräilypaikkoja,*
 - *Selvitetään, millaisia vaikutuksia hankkeella olisi saamelaisten sekä Lapin ravintoautonomialle ja -turvallisuudelle (food security).*

2. Saamelaiskäräjien huomiot Jäämeren radan suunnitteluprosessi ja luvat -selvityksestä

Selvityksen tavoitteena oli tutkia Rovaniemeltä Norjan Kirkkoniemeeseen johtavan Jäämeren radan rakentamisen edellytyksiä. Jäämeren rata käytävävaihtoehtoinen Rovaniemeltä Kirkkoniemelle sijaitsee Suomessa kokonaisuudessaan poronhoitoalueella sekä suurelta osin erityisesti poronhoitoon tarkoitettulla poronhoitoalueen osa-alueella ja saamelaisten kotiseutualueella, mikä havainnollistetaan selvityksen kuvassa 1.

Alatyöryhmien kokoamia tietoja suunnitteluprosessista ja sen taustalla olevasta lainsäädännöstä ja vaadittavista luvista Saamelaiskäräjät esittää koottavaksi yhteen selvityksistä sijoitettavaksi esim. loppuraporttiin tai loppuraportin liitteeksi. Tämä todentaisi paremmin kansalaisten mahdollisuutta saada tietoa hankkeesta ja tukee osallistumista ympäristöpäätöksentekoon, kuten Århusin tiedonsaantia, yleisön osallistumisoikeutta sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeutta ympäristöasioissa kos-

25.1.2019

Dnro: 33/D.a.2/2019

keva yleissopimus vaatii. Etenkin hankkeessa keskeinen ratalain mukainen yleissuunnittelu ja rata-suunnittelu tulisi kuvata sisältövaatimuksineen ja oikeusvaikutuksineen. Suunnittelun osa-alueiden koherenssiin on jatkossa syytä kiinnittää huolta.

Maisemallisesti laajalla alueella toimittaessa on jatkossa olennaista huomioida sekä eurooppalainen maisemayleissopimus (SopS 14/2006) ja hallituksen esitys kulttuuriperinnön yhteiskunnallisen merkityksen vahvemman huomioimisesta Suomessa (HE 87/2017 vp Euroopan neuvoston 2005 tehdyn Faron puiteyleissopimuksen voimaansattamisesta). Näiden keskeisiin tavoitteisiin kuuluu maiseman, kulttuuriperinnön, elämänlaadun, identiteetin ja kestävä kehityksen välisen yhteyden vahvistaminen yhteiskunnassa ja kulttuuriperinnön merkityksen tunnistaminen kestäväälle taloudelliselle kehitykselle. Hallitus onkin todennut, että yleissopimuksen täytäntöönpanolla tulisi olemaan myönteistä vaikutusta ihmisten viihtyvyyteen omilla asuinalueillaan, alueen kulttuuri-identiteettiin ja vetovoimaisuuteen. Saamelaiskäräjät on useasti todennut, että nykyinen lainsäädäntö ei välttämättä tunnista saamelaista rakennusperintöä tai muinaisjäännöstä ja tämä toteamus ajankohtaistuu suunniteltaessa Jäämeren rataa, joka olennaisesti vaikuttaisi juuri saamelaiseen kulttuurimaisemaan.

Saamelaiskäräjät yhtyy selvityksen esittämiin päätelmiin laaja-alaisen ympäristövaikutusten arvioinnin tarpeellisuudesta, toden että Jäämeren radan suunnitteluprosessiin kuuluu saamelaisen kulttuuriperintöyhteisön osallistaminen yleissuunnitteluvaiheessa ratalain mukaiseen suunnitteluun ja hankesuunnittelun asiantuntijaryhmään. Saamelaiset toimijat ovat alkuperäiskansan edustajia ja siten valtiota sitovan lainsäädännön nojalla oikeuden haltijoita (right holder), eivät sidosryhmiä, ja että vaikutustenarviointia koskevien menettelyiden on perustuttava saamelaisten aseman tunnustamiseen.

Saamelaiskäräjät edellyttää hankkeen mahdollisesti jatkuessa, että saamelaisten maahan ja veteen kohdistuvien oikeuksien ollessa puutteellisesti selvitettyjä hankevastaava ja Saamelaiskäräjät (sekä mahdollisesti yhteysviranomaisen) sopivat siitä, miten saamelaisten alkuperäiskansaoikeudet, ml. saamelaiselinkeinojen harjoittajien oikeudet, ja asianosaisuus turvataan.

3. Saamelaiskäräjien huomioid Jäämeren radan rahoitusrakenneselvityksestä

Jäämeren rata – Selvitys rahoitusrakenteesta (19.11.2018) on CAPEX Advisorsin tekemä raportti, ja se on tehty osana Jäämeren ratahankkeen rahoituslaryhmän toimia. Raportissa on kuvattu muutamia taustakysymyksiä, jotka on huomioitava infrastruktuurihankkeiden rahoituksessa, ja on sovellettu niitä Jäämeren ratahankkeeseen. Näin on saatu yleinen käsitys niistä eri rakenteista, joita voidaan käyttää infrastruktuurin rahoituksessa, ja siitä, mitä näiden rakenteiden toteuttaminen edellyttää.

3.1. Raportin päähuomioid taloudellisesta ja rahoituksellisesta toteuttamiskelpoisuudesta

Raportissa tuodaan useassa kohdassa julki se, että aiemmat rataa koskevat selvitykset ovat osoittaneet, ettei se ole taloudellisesti eikä rahoituksellisesti toteuttamiskelpoinen millään rahoitusmallilla. Raportissa todetaan myös, että yksityinen rahoitus voisi olla toteuttamiskelpoisempi vaihtoehto, jos hanke pystyisi tuottamaan suoraa tuloa kattamaan rahoituskustannuksia, mutta kuitenkin tällä hetkellä ennustetulla kannattavuuden tasolla tätä ei voi pitää merkityksellisenä vaihtoehtona. Raportti toteaa edelleen, että arvioitujen kuljetusmäärien perusteella yksikään vaihtoehto ei ole sosioekonomisesti kannattava ja että tehtyjen selvitysten perusteella hankkeen hyödyt eivät oikeuta sen investointikustannuksia. Hankkeen pääasiallisiksi hyötyjiksi raportissa mainitaan vienti/tuonti ja kuljetusala, mutta tehdyn analyysin perusteella Jäämeren radan käytölle ei olisi selkeää perustetta edes Eu-

25.1.2019

Dnro: 33/D.a.2/2019

roopan ja Aasian välisessä pitkän matkan kuljetusliikenteessä, sillä suora laivaus tai kuljetus Pohjanmeren satamien kautta on edullisempaa kuin kuljetus rautateitse Suomen kautta. Raportti toteaa, että kuljetuskustannusten ero korostuu entisestään siirryttäessä kohti etelää ja muita reittivaihtoehtoja (eli Suezin kanavaa) ja että Jäämeren rata olisi hyödyllisin Suomen ja Ruotsin Lapin kaivosten nykyisen ja tulevan kuljetustarpeen näkökulmasta. Raportti nostaa esille, että Jäämeren rataan liittyy useita epävarmuustekijöitä erityisesti taloudellisesta näkökulmasta, kun huomioidaan suuret investointikustannukset ja tämänhetkinen kysynnän taso ja että tällä hetkellä hankkeen laajuus ei ole tasapainossa odotettujen hyötyjen ja tuottokapasiteetin kanssa.

Myös raportin loppupäätelmä on, että aiempien selvitysten ja käsillä olevan rahoitusrakenneselvityksen tulosten perusteella hanke ei tällä hetkellä ole sosioekonomisesti eikä rahoituksellisesti kannattava. Raportin tämänhetkinen sosioekonominen analyysi osoittaa, että hanke ei ole sosioekonomisesti toteuttamiskelpoinen ja että käyttäjien saamien hyötyjen ei odoteta kattavan käyttäjille aiheutuvia kustannuksia, mikä koskee erityisesti julkista sektoria, kun verrataan julkisia käytettävyyssmaksuja julkisiin ja sosioekonomisiin hyötyihin. Raportin tuloksista käy ilmi, että Jäämeren ratahankkeessa on käytännössä mahdotonta saada aikaan riittäviä liikennemääriä, jotka riittäisivät perustelemaan yksityisin varoin rahoitettavan hankkeen, johon liittyy kysyntäriski, ja että lisäksi tilaajien maksamat käytettävyyss-/avustusmaksut olisivat pitkällä aikavälillä erittäin suuria vähäisten tulojen ja suuren kustannuspotentiaalin seurauksena.

Raportti toteaa myös, että “vaikutusta sidosryhmiin pitäisi analysoida tarkemmin rahoituksen ja sosioekonomisten hyötyjen näkökulmasta. Tähän analyysiin voisi sisällyttää sidosryhmien odotuksia yleisellä tasolla, hankkeen hyötyjä ja sen aiheuttamia mahdollisia haittoja. Jos hankkeesta hyötyvät sidosryhmät saadaan sitoutumaan hankkeen maksamista koskeviin pitkäaikaisiin sopimuksiin, voidaan laatia myös Suomen ja Norjan valtioiden näkökulmasta realistisempi rahoitustapaus.”

3.2. Saamelaiskäräjien huomiot sidosryhmistä

Sivulla 9 mainitaan suomalaiset kunnat yhtenä sidosryhmänä. Saamelaiskäräjien käsityksen mukaan erityisesti saamelaisten kotiseutualueen kunnat ovat erityisen riippuvaisia luonnosta/ympäristöstä ja sitä kautta myös maineestaan, ja ovat todennäköisesti kiinnostuneet ympäristöön ja maineeseen liittyvistä vaikutuksista.

Raportissa ei käsitellä juurikaan saamelaiskysymyksiä. Raportissa saamelaiset sijoitetaan yhdeksi sidosryhmäksi. Saamelaiskäräjät kuitenkin muistuttaa, että saamelaiset ovat oikeudenhaltijoita (right holders), ei sidosryhmä. Raportissa mainitaan s. 10 ja s. 36 ”saamelaisten alkuperäiskansa” -käsite, minkä Saamelaiskäräjät pyytää vaihtamaan ”alkuperäiskansa saamelaiset” -käsitteeksi.

Sivulla 10 olevan tekstin ”Poronhoito on heille keskeinen elinkeino, johon suuret infrastruktuurit voivat vaikuttaa.” Saamelaiskäräjät pyytää muuttamaan muotoon ”Saamelaiset perinteiset elinkeinot, mm. poronhoito ja kalastus, ovat heille keskeisiä elinkeinoja, joihin suuret infrastruktuurit voivat vaikuttaa.”

Sivulla 10 mainitaan suomalaiset ja kansainväliset matkailijat sekä sivulla 12 matkailuala yhtenä sidosryhmänä. Saamelaiskäräjien käsityksen mukaan niin matkailuteollisuus kuin yksittäiset matkailijat ovat kiinnostuneita matkailun sosioekonomisista vaikutuksista ja matkailun sosiaalisesta, taloudellisesta, ekologisesta ja kulttuurisesta kestävydestä.

25.1.2019

Dnro: 33/D.a.2/2019

Raportissa mainitaan Arktinen neuvosto yhtenä sidosryhmänä. Saamelaiskäräjät ihmettelee tätä, koska Arktisessa neuvosto on jäsenvaltioiden ja useiden alkuperäiskansoja edustavien tahojen yhteistyöelin. Saamelaiskäräjien käsityksen mukaan Jäämeren radan kaltaiset hankkeet eivät tulisi kysymykseen sen sisältämien ympäristö- ja alkuperäiskansoja koskevien eettisten kysymysten vuoksi.

3.3. Saamelaiskäräjien huomiot selvityksessä käsitellyistä riskeistä

Raportti tiivistää mahdollisia hyötyjä eri osapuolille. Saamelaiskäräjät muistuttaa, että raportti ei käsittele radasta tai sen seurauksena tulevasta kaivos- tai metsäteollisuudesta aiheutuvia haittoja tai riskejä saamelaisille. Saamelaiskäräjät huomauttaa, että raportti ei ota kantaa riskien hallinnassa radan rakentamisen turvallisuus- ja ympäristöriskejä, imago-haittoja tai alkuperäiskansa saamelaisten oikeuksien kunnioittamista.

Sivulla 21 käsitellään tyypillisten riskien kohdentamista: ”Julkinen sektori on parhaissa asemissa hankkimaan hankkeen edellyttämät maaomistukset. Ihanteellisessa tapauksessa hankkeelle olisi puhdas alusta, johon ei liittyisi rajoittavia maan omistusoikeutta koskevia seikkoja, mikä ratkaisisi myös olemassa olevien rakenteiden ja saastumisen aiheuttamat mahdolliset ongelmat. Hallitakseen riskiä viranomaisen olisi arvioitava maaperä sekä ympäristö- ja yhteiskunnalliset asiat ja antaa kaikki tiedot mahdolliselle yksityisen sektorin yhteistyökumppanille hankkeen myöhemmissä vaiheissa. Sopimuksen tekvän viranomaisen tulisi ymmärtää alueen hankintaan liittyvät riskit kokonaisuudessaan, mukaan lukien ongelmat, jotka liittyvät alkuperäiskansa saamelaisten maankäyttöoikeuksiin.”

Saamelaiskäräjät muistuttaa, että saamelaisilla on ollut lappalaisina valtion vakaassa viranomaiskäytännössä tunnustama maahan kohdistuva omistusoikeus lapinkyliensä laillisen rajan sisällä. Tämän oikeuden ei tiedetä koskaan laillisesti lakaneen tai siirtyneen laillisesti valtion omaisuudeksi. Oikeuden lakkaaminen edellyttää Suomessa lainvoimaista viranomaisratkaisua tai lainsäätäjän kannanottoa, jossa nimenomaan todetaan, että saamelaisten oikeutta ei enää ole tai että kyseinen oikeus määrätään lakkaamaan. Tällaista oikeutta lakkauttavaa kannanottoa ei ole tiedossa Suomessa eikä Ruotsissa ja Norjassa.²

Sivulla 22 mainitaan ”alkuperäiskansojen maankäyttöoikeudet”. Saamelaiskäräjät pyytää korjaamaan sen muotoon ”alkuperäiskansa saamelaisten maankäyttöoikeudet” tai ”saamelaisten maankäyttöoikeudet”. Lisäksi sivulla mainitaan ”saamelaisten kotiseudut”, minkä Saamelaiskäräjät pyytää muuttamaan muotoon ”saamelaisten kotiseutualue”.

Sivulla 23 käsitellään Jäämeren radan riskitilannetta ja todetaan, ettei hankkeella ole erityisiä piirteitä. Saamelaiskäräjät kuitenkin katsoo, että saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamisedellytysten turvaaminen sekä maaperän tai muiden luonnon olosuhteiden mukanaan tuomat erityispiirteet tulisi huomioida riskitilanteessa.

Sivulla 27 mainitaan, että infrastruktuurin tulevat käyttäjät (yksityiset teollisuusyhtiöt) ovat osoittaneet vain hyvin vähäistä kiinnostusta sitoutua radan käyttöön, jos rata rakennetaan. Saamelaiskäräjät yhtyy tähän käsitykseen ja muistuttaa, että saamelaisten kotiseutualue on edelleen kaivosvapaata aluetta ja metsätalouden harjoittaminen samoilla alueilla saamelaisten perinteisten elinkeinojen kanssa on haasteellista. Saamelaiskäräjät muistuttaa, että sekä kaivosteollisuus että metsätalous saamelaisten

² Saamelaisten kestävän kehityksen ohjelma, 28.2.2006.

25.1.2019

Dnro: 33/D.a.2/2019

kotiseutualueella tuo mukanaan monenlaisia eettisiä kysymyksiä alkuperäiskansa saamelaisiin liittyen.

Sivulla 43 mainitaan, että hanketta tulisi kehittää helpottamaan poliittista päätöksentekoa, jotta perinteinen budjettirahoitusmalli olisi mahdollinen. Saamelaiskäräjät tiedustelee, mitä tällä tarkoitetaan?

3.4. Lopuksi

Selvityksen perusteella on täysin selvää, ettei hankkeella ole taloudellisia tai rahoituksellisia edellytyksiä. Näin ollen Saamelaiskäräjät katsoo, ettei Jäämeren ratahankkeen edistämiseksi ole edellytyksiä.

Saamelaiskäräjät toteaa lisäksi, että taloudellisilla kompensatioilla ei voida millään korvata menetettyjä maa- ja vesialueita, joilla harjoitetaan saamelaisten perinteisiä elinkeinoja.

4. Saamelaiskäräjien huomiot Jäämeren radan vaikutukset matkailuun -raportista

4.1. Yleiset huomiot raportin sisällöstä

Raportin tavoitteena on johdantokappaleen mukaan ollut selvittää Jäämeren radan vaikutuksia ja potentiaalia matkailulle. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan raportti on laadittu yksipuolisesti korostaen radan oletettuja positiivisia vaikutuksia matkailulle, eikä siinä ole riittävällä tavalla huomioitu radan rakentamisaikaisista ja sen olemassa olosta aiheutuvia vaikutuksia saamelaisten oikeudelle harjoittaa omaa kieltään ja kulttuuriaan. Raportin luvuissa 2.4.1 ja 2.4.2 Inarin ja Sodankylän matkailun kerrotaan perustuvan muun muassa saamelaiskulttuuriin. Saamelaiskäräjät toteaa, että toteutuessaan ratahanke veisi pohjan saamelaiskulttuuriin perustuvalla matkailulla tuhoamalla saamelaisen kulttuurin (ml. perinteisten elinkeinojen) harjoittamisedellytykset radan vaikutusalueella. Näin ollen rata ei edistäisi matkailua saamelaisten kotiseutualueella.

Raportti on laadittu siitä näkökulmasta, että kasvava matkailijamäärä olisi ainoastaan positiivinen asia. Saamelaiskäräjät huomauttaa, että matkailun tulee olla ekologisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä ja näin ei ole, mikäli Lapin turismiin haetaan vain matkailijamäärien kasvua. Raportin sivulla 53 kuitenkin todetaan, että radalla kuljetettaisiin pääosin muita kuin henkilömatkustajia ja että radan varteen syntyisi uutta teollisuutta, joka voisi osaltaan lisätä ympäristöhaittoja ja edelleen vaikuttaa matkailun toimintaympäristöön ja imagoon. Saamelaiskäräjät yhtyy tältä osin raportin sisältöön ja toteaa, että ratahankkeen haitat matkailulle ovat paljon hyötyjä suuremmat. Jo pelkkä radan rakennusaika kestäisi useita vuosia ja aiheuttaisi ympäristön pilaantumisen kautta haittaa Lapin matkailun imagoille.

Lisäksi Saamelaiskäräjät huomauttaa, että raportti on sisällöltään epälooginen - siinä toisaalta todetaan, että radalla kuljetettaisiin pääosin muita kuin henkilömatkustajia, mutta toisaalta suositellaan sijoittamaan ratalinjaus maisemallisesti arvokkaalle paikalle, jotta matkustajat saisivat nauttia junaelämysmatkailusta. Käytännössä tämä tarkoittaisi Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan sitä, että pääosin teollisuuden tarpeisiin suunniteltu junarata sijoitettaisiin niin, että se pilaisi alueen saamelaisesta kulttuurimaisemaa ja veisi siten pohjan siltä, mille alueen matkailu ylipäättään perustuu.

4.2. Saamelaiskäräjien esitykset Jäämeren radan vaikutukset matkailuun -raportin sisältöön

25.1.2019

Dnro: 33/D.a.2/2019

- Saamelaiskäräjät esittää, että sivulle 23 Inarin matkailua koskevan ensimmäisen kappaleen loppuun tehdään seuraava lisäys: *Inarin kunta kuuluu saamelaiskäräjälain 4 §:n mukaiseen saamelaiden kotiseutualueeseen, jossa saamelaisilla on perustuslain 121 §:n mukaan kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään.*
- Saamelaiskäräjät esittää, että sivulle 26 Sodankylän matkailua koskevan ensimmäisen kappaleen loppuun tehdään seuraava lisäys: *Sodankylän kunnan pohjoisosa, Lapin paliskunnan alue, kuuluu saamelaiskäräjälain 4 §:n mukaiseen saamelaiden kotiseutualueeseen, jossa saamelaisilla on perustuslain 121 §:n mukaan kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään.*

5. Saamelaiskäräjien huomiot loppuraportista (versio 19.12.2018)

5.1. Huomiot Saamelaisten kuuleminen ja neuvottelut saamelaisten kanssa -kappaleeseen

- Saamelaiskäräjät esittää, että sivulla 6 Saamelaisten kuuleminen ja neuvottelut saamelaisten kanssa -kappaleen lause “Sen vuoksi on tarpeen varmistaa jo suunnittelun alkuvaiheissa todellinen vuorovaikutus ja saamelaisten lakisääteiset neuvottelu- ja kuulemismahdollisuudet, kun arvioidaan Jäämeren radan vaikutuksia alkuperäiskansa saamelaisiin.” muutetaan muotoon “Sen vuoksi on tarpeen varmistaa jo suunnittelun alkuvaiheissa todellinen vuorovaikutus ja saamelaisten lakisääteiset neuvottelu- ja kuulemismahdollisuudet, kun arvioidaan Jäämeren radan vaikutuksia alkuperäiskansa saamelaisiin.”
- Raportin mukaan vähentyvä maantieliikenne vähentäisi maantiellä tapahtuvien porokolarien määrää, jolloin kokonaisvahingot eivät välttämättä kasvaisi nykyisestä (s. 7). Saamelaiskäräjät huomauttaa vahinkojen määrän olevan kiinni siitä, miten aidattu rata sijoittuu suhteessa maantiehen.
- Raportin mukaan ohjausryhmän kokousten pöytäkirjat sekä loppuraportti ja mahdolliset muut relevantit asiakirjat käännettiin pohjoissaamen ja kolttasaamen kielille (s. 7). Saamelaiskäräjät huomauttaa, että kokousmateriaalien käännosten oikea-aikaisuudessa oli suuria puutteita, ja näin ollen Saamelaiskäräjien ehto jatkoselvitystyöryhmän työskentelyolosuhteista ei täyttynyt.
- Saamelaiskäräjät esittää, että sivulla 8 Saamelaisten kuuleminen ja neuvottelut saamelaisten kanssa -kappaleen lause “Jäämeren rataan liittyen on tarkoitus jatkaa oikea-aikaisia, yhteisymmärrykseen pyrkiviä neuvotteluja.” muutetaan muotoon “Jäämeren rataan liittyen on tarkoitus jatkaa oikea-aikaisia, yhteisymmärrykseen pyrkiviä neuvotteluja saamelaisten vapaan, ennakkotietoon perustuvan suostumuksen saamiseksi.”

5.2. Huomiot Alatyöryhmät-kappaleeseen

Saamelaiskäräjät muistuttaa rahoitus-alatyöryhmän yhteydessä lueteltujen sidosryhmien osalta, että saamelaiset ovat oikeuden haltijoita (right holder) ei sidosryhmä.

5.3. Huomiot Luvat ja suunnittelu -alatyöryhmä -kappaleen sisältöön

Liikenne- ja viestintäministeriö on toistuvasti painottanut, että kunnan ja kuntien maakuntaliiton maankäytön suunnittelu on itsenäinen prosessi, johon valtion viranomaisen ei pyri vaikuttamaan yksittäistapauksessa. Loppuraportin käsitys ratelain, maankäyttö- ja rakennuslain sekä muun ympäristölainsäädännön vaatimista selvityksistä esitetään loppuraportissa suppeasti ja siten, että kaikki väärittävä selvitystyö tehtäisiin maankäytön suunnittelussa. Nykyteksti on: “Lisäselvityksiä Rovaniemi-Kirkkonie mi linjauksesta tehdään Pohjois-Lapin maakuntakaavan laatimisen yhteydessä.” Kuitenkin vastaavan alatyöryhmän selvityksen päätelmä on, että ympäristövaikutukset on selvitettävä laaja-alai-

25.1.2019

Dnro: 33/D.a.2/2019

sesti. Ratalain mukainen suunnittelu kuvataan suppeasti, vaikka kyseessä on hankkeen kannalta keskeinen osa lainsäädäntöä. Ympäristövaikutusten arviointi on suoritettava Espoon sopimuksen mukaisesti rajat-ylittävänä arviointina.

5.4. Huomiot Vaikutukset luontoon ja alkuperäiskansoihin -alatyöryhmä -kappaleen sisältöön

- Saamelaiskäräjät esittää, että Suomen noudatettavaksi tuleva lainsäädäntö -kohtaan sivulle 13 lisätään Suomen perustuslaki, KP-sopimus ja TSS-sopimus,
- Saamelaiskäräjät esittää, että sivulla 13 olevan lainsäädäntölistan virheellinen termi “porotalouslaki” muutetaan oikeaan muotoon “poronhoitolaki”,
- Saamelaiskäräjät esittää, että Norjassa noudatettavaksi tuleva lainsäädäntö -kohtaan lisätään ILO 169 -sopimus, jonka Norja on ratifioinut,
- Saamelaiskäräjät esittää, että sivulla 13 oleva lause “Yksi edellytys saamelaiskulttuurin ylläpitämiseksi on poronhoito” muutetaan muotoon “Perinteiset saamelaiset elinkeinot, kuten poronhoito ja kalastus, ovat edellytyksiä saamelaisen kulttuurin ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi”.

5.5. Huomiot Johtopäätökset-kappaleen sisältöön

- Saamelaiskäräjät esittää, että sivulla 16 Suunnitteluprosessi-kappaleen lause “Ympäristövaikutusten arvioinnissa tulee keskittyä arvioimaan vaikutukset saamelaisten kotiseutualueeseen, kulttuuriin ja elinkeinoihin, ja minimoimaan vaikutukset poronhoitoon.” muutetaan muotoon “Ympäristövaikutusten arvioinnissa tulee keskittyä arvioimaan vaikutukset saamelaisten kotiseutualueeseen, saamelaisten kieleen, kulttuuriin ja elinkeinoihin, ja minimoimaan vaikutukset saamelaisperinteisiin elinkeinoihin, ml. Poronhoitoon.”
- Saamelaiskäräjät esittää, että sivulla 17 Vaikutusten arviointi ja vuorovaikutus –kappaleessa lause “Kansainvälinen lainsäädäntö ja Suomen ja Norjan kansallinen lainsäädäntö käsittelee ja tunnustaa useita menettelyjä, jotka on otettava hankkeessa huomioon, jotta saamelaisten kansainvälisesti tunnustettu erityisasema ja heidän oikeutensa saamelaisten kotiseutualueeseen tulevat otetuiksi huomioon oikealla tavalla.” muutetaan muotoon “Kansainvälinen lainsäädäntö ja Suomen ja Norjan kansallinen lainsäädäntö käsittelee ja tunnustaa useita menettelyjä, jotka on otettava hankkeessa huomioon, jotta saamelaisten kansainvälisesti tunnustettu erityisasema ja heidän oikeutensa saamelaisten kotiseutualueeseen sekä kieleen ja kulttuuriin tulevat otetuiksi huomioon oikealla tavalla.”
- Saamelaiskäräjät esittää, että sivulla 17 Vaikutusten arviointi ja vuorovaikutus -kappaleessa lause “Näin on mahdollista pureutua kaikkiin poronhoitoon ja ympäristöön kielteisesti vaikuttaviin seikkoihin sen lisäksi, että ryhdytään kohtuullisiin, vaikutusta ehkäiseviin toimiin.” muutetaan muotoon “Näin on mahdollista pureutua kaikkiin luontaiselinkeinoihin ml. poronhoitoon ja ympäristöön kielteisesti vaikuttaviin seikkoihin sen lisäksi, että ryhdytään kohtuullisiin, vaikutusta ehkäiseviin toimiin.”
- Saamelaiskäräjät esittää, että sivulla 17 Matkailu Suomen Lapissa -kappaleessa lause “Toisaalta taas saamelaisyhteisön vastustus, joka perustuu radan poronhoidolle, aiheutuviin ennakoituihin haittavaikutuksiin, vaikuttaa kielteisesti radan imagoon, sen rakentamiseen ja siten myös matkailuun.” muutetaan muotoon “Toisaalta taas saamelaisyhteisön vastustus, joka perustuu radan saamelaisten perinteisille elinkeinoille, kuten poronhoidolle, aiheutuviin ennakoituihin haittavaikutuksiin, vaikuttaa kielteisesti radan imagoon, sen rakentamiseen ja siten myös matkailuun.”

5.6. Huomiot Ohjausryhmän suositukset jatkotoimia varten -kappaleen sisältöön

25.1.2019

Dnro: 33/D.a.2/2019

Saamelaiskäräjät pitää positiivisena sitä, että työryhmän loppuraportissa saamelaisten kotiseutualue on tunnustettu erityiseksi alueeksi, johon liittyy työssä huomioon otettavia erityiskysymyksiä. Tässä yhteydessä on lisäksi korostettu prosessien yhteensovittamista naapurimaan, Norjan prosessien kanssa. Saamelaiskäräjät ei kuitenkaan hyväksy tapaa, jolla Jäämeren ratahankkeen yhteyttä Pohjois-Lapin maakuntakaavoituksen yhteydessä tapahtuvaan ratalinjausselvitykseen ja radan merkitsemiseen maakuntakaavaan, on väheksytty tai tässä tapauksessa prosessien liittyminen toisiinsa on jopa kielletty. Saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien turvaamisen kannalta yhteyden olemassa olon kieltäminen on tähänastisessa esiselvitystyössä mahdollistanut sen, että molempia prosesseja eteenpäin vievät viranomaiset ovat sitä mieltä, että hankkeesta seuraavien vaikutusten perusteellinen arviointi olisi toisen tahon tehtävä, mistä syystä perusteelliset selvityksen voivat jäädä joidenkin kysymysten osalta tekemättä tai ne voivat jäädä pinnallisiksi. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan prosessien keskinäistä yhteyttä ja toisiinsa liittymistä ei voi eikä tule kieltää, koska kysymyksessä on sama hanke. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan kansainvälisen prosessien yhteensovittamisen lisäksi saman hankkeen eri prosessit tulisikin yhteensovittaa myös kansallisella tasolla ja kattava vaikutusten arviointi suorittaa molemmat prosessit kattaen ennen kuin asiassa edetään.

Toinen täydennys Ohjausryhmän suositukset jatkotoimia varten -kappaleen sisältöön liittyy myös hankkeen todellisten vaikutusten esille tuomiseen. Kappaleessa on tuotu esille saamelaisten osallistamisen tärkeyttä prosessin yhteydessä, mikä on luonnollisesti hyvä asia. Saamelaiskäräjät huomauttaa kuitenkin, että pelkkä muodollinen osallistaminen ei missään tapauksessa ole riittävä toimenpide, vaan saamelaisten näkemykset ja heidän esille tuomansa hankkeen vaikutukset saamelaisten kotiseutualueen näkökulmasta on myös otettava asianmukaisesti huomioon. Tämä täydennys tulee liittää johtoryhmän loppuraporttiin, koska kyseessä on merkittävä puute, jonka oikeudellinen perusta johtaa suoraan Suomen perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaiseen saamelaisten oikeuteen ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan.

6. Saamelaiskäräjien näkemys jatkon osalta

Saamelaiskäräjät katsoo mm. jatkoselvitystyöryhmän raporttien pohjalta, että Jäämeren ratahankkeen edistämiseksi ei ole edellytyksiä:

- a) hankkeen taloudellisten ja rahoituksellisten edellytysten puuttumisen vuoksi ja
- b) koska perustuslain 17 §:n 3 momentin sisältämä saamelaiskulttuurin heikentämiskiello estää Jäämeren radan rakentamisen, sillä se heikentäisi saamelaiskulttuuria merkittävästi.

Merk.

Tiina Sanila-Aikio
puheenjohtaja

Sarita Kämäräinen
ma. elinkeinosihtööri

Puheenjohtaja päätti muistiosta 25.1.2019.

SÁMEDIGGI
SÄMITIGGE
SÄÄ'MTE'G'G
SAAMELAISKÄRÄJÄT

MUISTIO

12 (12)

25.1.2019

Dnro: 33/D.a.2/2019

Muistion valmisteluun ovat osallistuneet Saamelaiskäräjien vs. ympäristösihteeri Tiina Lovisa Solbär ja vs. lakimiessihteeri Kalle Varis.